

РЕЦЕНЗИЯ

За дисертационния труд на докторант Денис Венциславов Киров

„Философските корени на политическия реализъм“

Научен ръководител: доц. д-р Мариета Рабохчийска

От доц. д-р Искрен Иванов

Катедра „Политология“

СУ „Свети Климент Охридски“

I. АКТУАЛНОСТ И ПРИЛОЖИМОСТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.

Дисертационният труд на докторант Денис Киров представя на вниманието на научната общност завършено изследване върху ключов теоретичен аспект от сферата на международните отношения – политическия реализъм. Макар и обстойно разгледана в научната литература, школата на реализма остава недооценена от академичната общност след края на Студената война с аргумента, че е остаряла и не е в състояние да обясни геополитическите реалности на новия свят. Днес тази теза е подложена на сериозно преосмисляне тъй като балансът на силите в глобалната политика преминава през сложни трансформации, които далеч не могат да бъдат обхванати и анализирани в дълбочина с инструментите, които предлагат неолибералните теории. В този смисъл, тази дисертация е може би първото систематизирано научно изследване на български език, което ясно и аргументирано напомня за наследството на реализма и оспорва тезата за неговата неприложимост днес.

Високата актуалност на проблема се обуславя и от факта, че реализмът започна да се завръща във външната политика на водещия глобален актьор днес – САЩ, които, особено в последните години видяха в прагматичната му система от идея опит да възпрат ефективно възхода на Китай и неоевразийската концепция на Руската федерация. Дисертацията на докторант Киров е и едно от малкото изследвания, което подробно обяснява защо реализмът е привлекателен като политически инструмент и в този

смисъл – защо той също има своята „мека сила“, която – до голяма степен – помогна на Запада да спечели Студената война. До този момент малкото изследвания, които са посветени на тази школа на български я разглежда по-скоро в методологически план, като тема, която трябва да се изучава и разбира от младите учени. Тази дисертация разширява българското разбиране за реализма като показва нагледно, че неговите философски аспекти далеч надхвърлят задачите на една учебна дисциплина или направление.

В научния дебат днес все още има спор за това дали реализмът се завръща в стария си вид – такъв, какъвто доминираше политиката на САЩ по време на Студената война – или по-скоро като версия, различна от класическата. Ето защо считам, че актуалността на това изследване се обуславя и от тезата му, че реализмът – на теория – може и да е попаднал в сянката на либерализма, но на практика – никога не си е тръгвал. От тази гледна точка, дисертационното изследване е смел опит за потвърждаване на тази хипотеза с аргумента, че реализмът е теория в конвенционалния смисъл на понятието, защото философските му аспекти, акцентиращи върху националния интерес и егото например, няма как да бъдат заобиколени при вземането на решения.

Заглавието на изследването ясно позиционира казуса, върху който стъпват аргументите на докторанта – философията на тази школа, която както твърди и дисертацията има доста по-дълбоки традиции отколкото нейната неолиберална алтернатива. Тази отправна точка безспорно е подходяща за целите на дисертацията тъй като трудно може да се намери по-добър пример за школа в теорията на международните отношения с толкова много разклонения като реализма, а именно – класически, структурен (неореализъм), отбранителен (*offensive*), защитен (*defensive*) и морален. Философските специфики на реализма за успешно анализирани в дисертацията, която практически доказва класическото твърдени, че причината за конфликтите не трябва да се търси единствено в човешката природа, но и в отношенията между субектите в международните отношения.

Широката приложимост на това изследване се обуславя и от още един фактор: то задава теоретичен модел за това как реализмът може да бъде осмислен и възприет в съвременната политика, която вече започва да изпитва нуждата от нов обяснителен модел. Както споменава и самият автор в своето изследване – държавните форми на управление се променят, а днес кризата на либералната демокрация поставя на

вниманието на научната общност важната задача да представи теоретични аргументи в подкрепа на нейната жизнеспособност. Този въпрос е обект на сериозна дискусия в академичните среди, макар че дисертацията дава утвърдителен отговор, аргументирайки се с факта, че в международните отношения няма постоянно величини и идеални типове. В този смисъл, актуален е и аргументът, че именно заради логиката на реализма, държавните актьори избегнаха на няколко пъти в историята опасността от глобална военна катастрофа, каквато грози човечеството днес. Ето защо бих искал да обобщя, че изследването е ценен източник на информация за това в каква посока следва да се развива политическото мислене не само в държавите, които се опитва да загърбят тоталитарното наследство, но и в развитите демокрации.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАТЕЛНОСТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.

В съдържателен план, представеният ръкопис отговаря на изискванията за подготовка на докторска дисертация. Той е с дължина от 244 стандартни машинописни страници и включва: заглавна страница; съдържание; увод; девет глави разпределени в два раздела; заключение; библиография. Прави впечатление, че използваната литература е релевантна на научния проблем, който докторантът изследва. Тя обединява 109 източника на български и английски език като включва: книги и монографии, както и статии в български и чуждестранни издания. Цитираните източници са изведени под линия съгласно стандартите за подготовка на докторска дисертация. В рамките на библиографията, посочените автори са подредени по азбучен ред. Посочените автори са адекватно подбрани за целите на изследването и отразяват съществуващи вече анализи по тази тема, което ги прави приложими към целите на дисертацията. Същото се отнася и за емпиричните изследвания, които докторантът използва за да илюстрира по-добре твърденията си.

III. НАУЧНИ ПРИНОСИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.

Дисертационното изследване е с много добра степен на научна обективност, което е водещ академичен стандарт за написването на един дисертационен труд и главен критерий за съдържателността на неговите приноси, особено в сферата на международните

отношения. Изтъквам това като достойнство на дисертацията тъй като авторът тества философските аспекти на реализма да взема страна в едната или другата посока. Последователно са представени както силните, така и слабите страни на тази школа като в същото време ясно са изведени онези аспекти от нея, които черпят вдъхновение от общоевропейското културно наследство. Наред с това, докторантът прави важното уточнение, че реализмът не просто школа и система от идеи, а мощен инструмент за влияние, от който се възползват политическите актьори при вземането на решения.

Научните приноси на дисертационното изследване са в следните посоки:

1. В научната литература съществуват множество интерпретации на реализма, който се развива на няколко вълни като се започне от идеите на автори като Томас Хобс и Николо Макиавели и се стигна до модерните интерпретации на тази школа. Докторант Денис Киров прилага по-различен, но доста иновативен подход, извеждайки като идеен извор на реалистките идеи един от бащите – основатели на социологията Макс Вебер. Това само по себе си е научен принос тъй като в по-голямата си част съществуващите теории за реализма разглеждат идеите на Вебер като източник по-скоро на йерархията в политическите отношения и обществото без да ги надхвърля. Това изследване показва, че тези идеи могат да имат и по-широка приложимост, най-вече поради начина, по който те дефинират политическия ред. Фокусът, който обикновено пада върху идеите на Томас Хобс тук успешно е поставен на преосмисляне с аргумента, че Хобсовата теория е прекалено механистична и първична за да бъде приета като първоизточник на реалистките идеи. Без да отрича фундаменталните приноси на Томас Хобс, докторантът ясно дава аргументи затова защо подценяването на Вебер води до разминавания в научния дебат, които не позволяват пълноценния анализ на приносите на реалистката школа. Тези разсъждения на автора са силен аргумент в полза на твърдението, че реализмът може да бъде мощен инструмент за разрешаване на конфликти, а не просто за очертаването на асиметричните властови отношения между онзи, който контролира и неговите подчинени. Докторантът не

спестява и своите критики към Вебер, но ясно обяснява защо теорията на социолога е далеч по-изтънчена и евристична от тази на Хобс, който просто говори за асиметричните отношения на властта в обществото без да дава рецепта как тези разделения могат да бъдат преодоляни. Много авторът заключава, че въпреки потенциалът, който имат теориите на Хобс и ранните либерали, теорията на Вебер има способността не просто да създаде обществен договор или да обрисова картината на един безмилостен Левиатан, но и да обясни защо контролът на една група от обществото върху друга е ключов за функционирането на държавата – нещо, което по-късно автори като Моргентхау ще пренесат в сферата на международните отношения. Ето защо съм склонен да се съглася с докторанта, че макар и различен по обхват на изследване, Макс Вебер е един от най-мощните идеолози на реализма и съвсем не е случайно, че американецът от немски произход избира именно него за да надгради идеите си, останали в историята под името класически реализъм.

2. Вторият важен принос на изследването е анализът на връзката между две ключови за международните отношения променливи, които авторът поставя в общо теоретични уравнение – политиката и сигурността. Макар и политиката да е тази, която цивилизова поведението на държавите, сигурността е основният движещ мотив за едно (без)действие на държавните актьори. Важен принос в това отношение е авторовата оценка на дилемата за сигурността – концепция, която е в състояние да обясни много от съществуващите днес конфликти. И макар нейният теоретичен преглед да не се ограничава само с Херц и Бътърфийлд, дисертацията по успешен начин доказва, че тя е заслуга изцяло на политическия реализъм. Приносите в глава II обаче качествено кореспондират на протичащите по настоящем процеси на трансформация в глобалната политика, най-малкото защото преходът от еднополюсен модел към американо-центричен, но оспорван свят почива именно върху баланса от тези дилеми. Това прави – съзнателно или не – теоретичните изводи на това изследване приложими на практика. Пример в това отношение е войната в Украйна, където – много преди нахлуването на Русия съществуваше дилема на сигурността, която

беше пренебрегната от неолибералната школа в анализа ѝ към тогавашната геополитическа ситуация. По сходен начин стоят нещата в Тайванския проток, където авторът може би отново ще се окаже прав, че комбинацията между естествената амбиция на човешката природа към конфликт и липсата на единен център в международната система ще доведат до конфликт. Интересен момент от този етап на изследване е, че докторантът се е спрял и на Реймон Арон като вдъхновител на по-късните американски концепции за това, че онтологичната сила на политическите амбиции в повечето случаи води до постигане на целите, независимо от средствата. Това е политика, която суперсилите постоянно прилагат по време на Студената война и която – парадоксално – спасява света от ядрена ескалация. В този смисъл е и реалистката идея за това, че на практика разрушителната сила на ядрените оръжия, дело на човешката цивилизация са най-големият гарант за това, че съдържането работи и няма да има война между ядрените сили. Теза, която обаче на този етап все още не е тествана.

3. Като трети принос на дисертацията се очертава е успешният опит на докторанта да вмести политическото във философското. Този опит е много добре аргументиран с препратката, която докторантът прави към понятието номос и вижданията на древните цивилизации за това как географията оказва влияние върху глобалната политика и отношенията между държавите. Особено добре е операционализирана зависимостта между море и суша, която за жалост – по-късно ще стане вдъхновител на идеите на Карл Хаусхофер и Александър Дугин. Вместването на тези географски понятия в политиката е характерно за школата на реализма тъй като някои от нейните идеолози посочват технологиите и релефът като основните фактори при провеждането на един военен конфликт. Тук докторантът прави и още един много ценен извод – че правото, политиката и философията не си и не трябва да си противоречат, а да се допълват за да функционира ефективно държавното управление. На практика виждаме, че когато има такова разделение, управлението или не работи, или преминава от демокрация към някаква форма на авторитаризъм. Теорията на Шмит е особено ценна, а авторовата интерпретация допълва дебата с това, че я

контекстуализира в сферата на политиката. Идеята за Конституцията като онтологичен източник на ред, права и свободи не е чужда на неолибералната школа, но в много отношения е пренебрегвана от нея заради акцентът върху глобализацията и отхвърлянето на идеята за това, че само националната държава е основният субект в системата на международните отношения. Шмит, от своя страна, както отбелязва докторант Киров, не просто изгражда теория, която обяснява защо държавата не може да функционира без единство между право и политика. Тя задава насоките затова защо е нужно тези категории да функционират в единство за да попречат на правилото на „по-силния“ да дефинира човешките отношения.

4. Последният, не и по значимост принос се състои в извода на докторант Киров, че бъдещето на реализма е неразривно свързано с това на политиката тъй като това е школата, която гради образа на врага, приятелите и силата. Считам този извод са особено важен тъй като политическото доверие в един модел на политика не следва да измества усилията за запазването на правовата държава – особено в постсоциалистически демокрации като Република България.

В обобщение считам, че изведените приноси придават на изследването висока степен на дисертационност, поради което считам, че представеният текст отговаря на емпиричните изисквания за написването на докторска дисертация.

IV. ЗАБЕЛЕЖКИ И ПРЕПОРЪКИ КЪМ ИЗСЛЕДВАНЕТО.

Към изследването могат да бъдат направени следните препоръки, за които вярвам, че ще обогатят неговото съдържание и ще му помогнат да придобие още по-завършен вид:

1. В докторската си дисертация, авторът отделя специална глава, в която разглежда развитието на реализма отвъд мисълта на Ханс Моргентау. В тази глава, фокусът пада основно върху концепциите на Бътърфийлд и Херц за дилемата на сигурността, както и върху понятието за сила на Кар. Мисля, че изследването само би спечелило ако в тази подглава се интегрират идеите на Робърт Джървис и Чарлз Глейзър. Първият автор има фундаментални приноси за школата на структурния реализъм тъй като доказва, че дилемата на затворника –

концепция, разработена от Корпорация Ранд през 50-те години на миналия век – може да се използва при балансирането на дилемата на сигурността, която докторантът разглежда в дисертацията си. Това е особено ценен принос тъй като на практика по този начин ядрените сили успяват да избегнат ескалация в отношенията си по време на Студената война – концепцията на Джървис показва, че реализмът може да бъде мощен стимул в управлението на конфликти тогава, когато се налага те да бъдат разрешени чрез сътрудничество. Приносите на Чарлз Глейзър, от друга страна, са ключови за такъв дисертационен труд тъй като Глейзър въвежда още една много важна реалистка променлива в дилемата на сигурността – алчността като фактор в поведението на държавите и политиците. Макар и често подценявана в рамките на научния дебат, тази променлива доказва един от основните постулати на реализма – че егоистичният интерес, който провокира конфликтите не се поддава на морални категории и изразява обективно стремежите на един държавен актьор да наложи волята и контрола си над друг. И все пак, тези двама автори са балансирани в текста на дисертацията от Кенет Уолц – бащата на неореализма – като същевременно в увода е загатнато за автори като Джон Миършмайър (офанзивен реализъм) и Стивън Уолт (дефанзивен реализъм), някои от които са последователно критикувани за отношението си към външната политика на САЩ днес.

2. Считаю, че това изследване може само да спечели ако посочи, че – макар и „западна“ по своите корени – школата на реализма далеч не се изчерпва само с имената на автори като Моргентау, Вебер и Шмит. Препоръката ми към докторант Денис Киров е да обърне внимание и на зараждащата се „китайска школа“ в реализма с автори като Ян Сюетонг и Шипинг Тан. Идеите на Сюетонг и Тан набраха сила в последните години от развитието на реалистката школа като бяха възприети в западните научни среди от теоретици като Миършмайър и Уолт. Разбира се – това по никакъв начин няма да промени факта, че изследването е фокусирано основно върху философските корени на политическия реализъм. Даже напротив, ще докаже, че много от т.нар. „алтернативни“ и „оригинални“ концепции за геополитика и политически ред, представени от китайските автори всъщност черпят вдъхновение от западните школи.

Така например Сюетонг говори за моралния реализъм като за път към помиряването на САЩ и Китай и мирното въздигане на Пекин като глобална сила, а Тан твърди, че в дилемата на сигурността конфликтът не е неизбежен, а пожелателен. Тези дебати биха могли да обогатят труда за сметка на подглавата, която дава алтернативен поглед върху понятието за сила на Моргентау.

3. Научният труд би спечелил и ако в него – към дял втори, глава първа да кажем – бъде отделено внимание на това кои теории не могат да бъдат дефинирани като реалистички, въпреки претенциите им за такива. Докторантът е много ясен и конкретен в излагането на идеите на Шмит и една такава част само би му помогнала да бъде още по-убедителен в своите аргументи. Пример за това са голямото количество от псевдореалистички теории, които се опитват да си присвоят наследството на Моргентау.

V. НАУЧНИ ПРИНОСИ И ДЕЙНОСТ НА ДОКТОРАНТА.

В обобщение, бих искал да кажа няколко думи за научната дейност на Денис Киров, тъй като имах възможността да се запозная с неговата научна дейност по време на работата му като редовен докторант в катедра „Международно право и международни отношения“ към Юридическия факултет на СУ.

Докторантът е автор на три статии на български език, публикувани в два колективни тома с научно рецензиране и едно научно списание, което отговаря на наукометричните изисквания, за придобиването на образователна и научна степен „доктор“. От особен интерес за мен представлява статията *Преформулиране на теоретичните основи на политическия реализъм*, в която докторантът прави смел – и бих казал – успешен опит да разшири теоретичното поле на тази школа с дефиницията на Шмит. Това е най-значимият принос на автора към това теоретично поле тъй като статията дава възможност дебатът за бъдещето на реализма да бъде възобновен. Останалите публикации също представляват значим изследователски интерес и доказват умението на Денис Киров да представи на вниманието на академичната общност завършен научен текст – умение, което трябва да притежава всеки млад учен.

VI. ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

Давам положителна рецензия на научната работа на докторант Денис Киров, който е подготвил едно емпирично издържано и добре аргументирано дисертационно изследване, което несъмнено ще обогати научния дебат в полето на международните отношения. Дисертационният труд отговаря на изискванията, заложен в Закона за висшето образование и Правилника за условията и ред за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Свети Климент Охридски“. Препоръчвам на научното жури да подкрепи този млад учен и заявявам, че убедено ще гласувам „за“ присъждането на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.3. (Политически науки) на Денис Венциславов Киров.

Дата: 31.08.2024 г.

Доц. д-р Искрен Иванов

Гр. София